

Katona József írta-e „A Honnyi Mívészég és Mívészek eránt” című közleményt?

1962 áprilisában a Katona-év alkalmával az Irodalomtörténeti Társaság Kecskeméten rendezte meg vándorgyűlését. A kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár dolgozója ez alkalomra a nagy drámaíró műveiből, a róla szóló irodalomból és a rá vonatkozó relikviákból kiállítást rendeztek. Az anyag összeválogatása közben felfigyeltek a rendezők a Tudományos Gyűjtemény 1818. évi II. füzetének 135. lapján található kis cikkre, amelynek a címe „A' Honnyi Mívészég, és Mívészek eránt”; szerzője csak rövidítve nevezte meg magát: *K. Jos. T. Ügyész*.

Egészen természetes, hogy ha kecskeméti ez a rövidített név- és hivataljelölést látták nyomtatásban, önkéntelenül is rögtön városuk nagy fiára, Katona Józsefekre gondoltak.

A cikk maga is támogatta ezt a feltevést, hiszen bizonyos mértékig párhuzamos gondolatmenetet lehetett benne találni Katona híres, ugyancsak a Tudományos Gyűjteményben három évvel később (1821) megjelent dramaturgiai értekezésével („Mi az oka, Hogy Magyarországbán a' játékszíni költő mesterség lábra nem tud kapni?”).

Az írás mondatszóveiseiben is lehetett a Bánk bán szerzője felé mutató vonásokat látni. A benne szereplő gyakori zárójelbe tett megjegyzések a színpad világában használt színi utasításokhoz, lelkiállapotot magyarázó megjegyzésekhez, a közönségnek szóló felvilágosításokhoz szokott drámaíró stílusára emlékeztettek.

Ilyen kitételek mögött pedig, hogy: „...máfelől a Kajánság örömeinek, és az ótsárlásnak, melly a' jót is kárhoztatja, azzal vegyük elejét, hogy megismertessük az olly mívészt is, ki szemérmesen rejtődzik olly produktuma megett, melly ő neki és hazájának, betsületére válik”, nagyon könnyen oda lehetett képzelni az agyonhallgatott Bánk bán mellőzött szerzőjét is.

Sőt, még az is valószínűsítette ezt a gondolatot, hogy Katona több alkalommal használta nem hivatalos írásaiban is az ügyési titulust a szerzői szignatúrában. Így pl. a Bánk bán első kidolgozása másolatának és Jolánta c. Ziegler-dráma fordításának a címoldalán ott áll: Katona József Országos Ügyész. A szóban forgó cikk Ügyész (= ügyvéd) szava előtt álló T. felfoghatónak látszott akár Titularis (címzetes), akár Tabularis (táblai) értelemben, mert Katona József 1818-ban, noha megvolt az ügyvédi vizsgája, nem folytatott még önálló ügyvédi gyakorlatot, csak 1820-tól kezdve.

Úgyhogy Joós Ferenc („Katona József ismeretlen közleménye?”. ItK 1963. 479) nagy plauzibilitással vonhatta le a következtetést: „A fentiek alátámasztják annak valószínűségét, hogy a könyvtári kutatók által felfedezett rövidített névleges cikk Katona eddig nyilvántartásba nem került közleménye.”

Az alaposabb vizsgálat első eredménye az, hogy kiderült: ez az írás csak bevezetője akar lenni egy cikksorozatnak. Határozottan benne olvasható: „Ezen hazai levelek időről időre hadd ismertessék meg a' hazai mívészeket, és az ő mívészi termékeiket; azok életének jeles környülállásait...”

A Tudományos Gyűjtemény közvetkező, az 1818. évi III. füzeté Fusz Jánosnak, a 19. század eleji neves zeneszerzőnek pályáját ismerteti, a IV. Hesz Mihály arcképfestőt, rézmetszőt és rajztanárt mutatja be, az V. pedig ugyancsak Fusz Jánosnak egy Bécsben megjelent új zongoraszóatájára hívja fel az olvasók figyelmét. A VI. füzet Braun Norbert pécsi „képíróval” foglalkozik, a IX. pedig Böhm József Dániel „vésső” és Dunaiszky Lőrinc „képfaragó” alkotásainak szenteli sorait. Továbbá szól itt még Szalay József bécsi zongorakonzertjéről és „Három Magyar Virtuóz”: Vaidinger, Hussek és Keller königsbergi („Burkus Ország”) hangversenyéről. Majd a XII. füzetben két főúri zongoraművész-tehetségről olvashatunk pozsonyi fellépésük alkalmából: a 15 éves gróf Zichy Fannyról és gróf Amade Thádéról. Ugyanitt kapunk tudósítást Dürer Albertről is mint az Ajtósi magyar családból származott 15. századbeli világhírű festőről és rézmetszőről, „kit három évszázadnál továbbig úgy tisztelt Európa, mint németet”. A sorozat az 1819-es évfolyamban is folytatódik. Itt az I. füzetben a Dornvaldsóhnál (= Thorwaldsennél) tanuló magyar Ferenczy Istvánról, „egy nagyon ügyes, reménységgel tellyes Képfaragó”-ról, a későbbi nagy szobrászról emlékezik meg. Az 1819. évfolyam V. füzetében fejeződik be a sorozat („Berekesztése a' honnyi Mívészekről és az ő Míveikről való tavali Tudósításoknak”), ahol összefoglalásul, de főképpen kiegészítésként 50 magyar „mívész” (zeneszerző, előadó zeneművész, szobrász, festő és rézmetsző) betűrendes felsorolását találjuk.

A szerző a második cikktől kezdve csak K.-val jelzi nevét.

Mindez, hogy az egynek gondolt cikkecske sorozattá bővült, még nem zárná ki Katona József szerzőségének a lehetőségét, de ha e tudósításokat olvassuk, meglep bennünket az a művészet minden ágában (de főleg a zenében) való pontos jártasság és alapos hozzáértés, mely belőlük árad. A fiatal kezdő jogász Katonánál nehéz lenne mindezt feltételezni, és főleg azt a főúri házakban való otthonosságot, a külföldi (elsősorban bécsi) zenei körökben való tájékozottságot, amellyel e cikkek szerzője rendelkezik. Erre semmi adatunk sincs.

Akkor hát ki lehet a titokzatos K. Jos. T. Ügyész?

Erre is pontos feleletet kapunk a Tudományos Gyűjtemény 1819. évf. XI. és XII. füzetében,

ahol újra Fusz Jánosról olvashatunk („Fusz János Evangélista Emlékezete”, „Fusz János Evangélista Hang-Szerzeményei”) két, teljes zenetudományi felkészültséggel megírt alapos értekezésben. A szerző nem hivatkozik ugyan bennük az 1818-as évfolyamban már megjelent Fuszról szóló írásaira, de a cikksorozat és e két közlemény írója kétségtelenül azonos.

Az értekezések alatt pedig már itt mindkét esetben nem a rövidített név- és titulusjelzés, K. Jos. T. Ügyész áll, hanem annak teljesen kiírt alakja: *Krüchten József Törvényes Ügyész*.

Krüchten József budai ügyvéd (meghalt 1846-ban?) a múlt század elejének egyik legkiválóbb zenei írója volt. „Ueber Musikwesen in Ungarn” címen igen értékes tanulmánya (első áttekintése a 19. század eleji magyar zenének) egy mainzi zenei folyóiratban, a „Caeciliá”-ban jelent meg 1826-ban, majd 1836-ban a pesti „Biene”-ben. Bécsi lapokba is írt zenekritikákat. Így pl. Moscheles 1818. június 15-i pesti hangversenyéről az „Allgemeine Musikalische Zeitung”-ba. Szinyei (VII. 354) megemlíti még a következő munkáját is, mely szintén a főúri körökkel való összeköttetésekre mutat: „Zur Namenfeyer Sr. kön. Hoheit, der Erherzogs Josephs Palatinus von Ungarn. Veranstaltet bey Sr. Excellenz dem Tavernikus Grafen Joseph von Brunsvik zu Ofen, den 19. März 1805. Ofen.” Valamint azt is, hogy a Nemzeti Múzeum kézirati osztályában 24 db 1817–1831 között Budáról és Agárdról írt német és latin nyelvű levelét őrzik.

Krüchten József különben már 1817-ben is írt egy cikket a Tudományos Gyűjteménybe (X. f. 117) Úri Jánosról, az Angliában élő híres magyar orientalistáról, aki „a Gögös Britannia kintseiből fényes ditsőséget aratni tudott”. Már ezt az írását is mint Krüchten József Törvényes Ügyész szignálta.

Ezek az adatok minden kétséget kizáróan tisztázzák az eddig Katona Józsefnek tulajdonított közlemény szerzőségének a kérdését. Semmiképpen sem kerülhet be a kritikai kiadás művei sorába.

Sütő József

Adalék Pruzsinszky József életéhez

Eötvös József nevelőjének, az egykori jakobinusnak az életéről még mindig igen keveset tudunk, ezért örülhetünk minden apró adatnak, amely vele kapcsolatban előkerül. E kis közleményben egy újabb adalékkal kívánjuk kiegészíteni meglehetősen hiányos életrajzát.

Emlékeztetőül foglaljuk össze a kutatás eddigi eredményeit. Kazinczy Ferenc egykorú feljegyzéséből ismeretes, hogy Pruzsinszky József 1769. november 15-én született. Nemesi családból származott, ügyvédnek tanult.¹ Diákkorában bekapcsolódott a Martinovics-féle mozgalomba, amiért három évi börtönrre ítélték.² Kiszabadulása után Tessedik Sámuel szarvasi intézetében húzódott meg. Onnan Tessedik ajánlására 1800-ban Festetics György keszthelyi Georgikonjába került, ahol egy ideig gazdasági technológiát és úrbírói jogot tanított.³ Aztán Festetics birtokain tisztartó — kb. 1807-ig,⁴ majd 1810 körül Bretzenheim herceg sárospataki és regéci uradalmának inspektora.⁵ A budai gimnázium anyakönyvéből pontosan megállapítható, hogy 1825-től Eötvös József nevelője.⁶ Eötvös életrajzírói úgy vélik, hogy 1831-ig nevelősködött mellette, vagyis amíg befejezte tanulmányait a pesti egyetem jogi karán. Annyi bizonyos, hogy 1830 februárjában még Eötvöséknél volt, mert Kazinczy egyik levelében üdvözlétét küldte neki.⁷ Arról viszont, hogy ezután mi történt vele, nincs adatunk.

Elsősorban ebből a szempontból jelentős az a néhány sor, amelyre Eötvös József egyik cikkében bukkantunk rá. Ez az 1845-ben írt Agricola-levelé⁸ egyébként megjelent Eötvös Összes műveinek Révai-féle kiadásában;⁹ az alább idézett bekezdés azonban eddig elkerülte a kutatók figyelmét. Pedig érdekes dolgokat olvashatunk benne:

„Házamban — habár azt most senki nem venné észre — egyszer szinte tudós lakott. Fiatal korában a jámbor valahol — a helyet nem szükség megnevezni — professori hivatalt viselt; később néhány meg gondolatlan probléma megfejtésére vetve magát, e hivatalra alkalmatlannak találtatott, s édesapám által félig könyörületességből házukba fogadtatott. Ez ember, ki éveket töltött családjamban, midőn meghalt, irományait nekem hagyá, s habár a bölcsek kövéről s a

¹ KAZINCZY Ferenc: Magyar Pantheon. Bp. é. n. 393.

² A magyar jakobinusok iratai. 2. Bp. 1952. 757–759.

³ SÜLE Sándor: Egy jakobinus pedagógus, Pruzsinszky József. Pedagógiai Szemle, 1964. 1159–1160.

⁴ Uo. 1160.

⁵ A magyar jakobinusok iratai. 2. Bp. 1952. 759. — Kazinczy Ferenc levele Pruzsinszky Józsefnek, 1810. jún. 8.: Kazinczy Ferenc levelezése. 22. k. Bp. 1927. 252–254., 491–492.

⁶ FERENCZI Zoltán: Bárány Eötvös József 1813–1871. Bp. 1903. 12., 295.

⁷ Kazinczy Ferenc levele Szalay Lászlónak, 1830. február 12.: Kazinczy Ferenc levelezése. 21. k. Bp. 1911.

210.

⁸ A Pesti Hírlap 1845. március 2-i számában jelent meg.

⁹ EÖTVÖS József: Kisebbségi politikai cikkek. Bp. 1903. 16.